

به نام خداوند بخشنده مهربان

درسنامه آموزشی تاریخ ۲ کلاس یازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی

درس ۹: ظهور و گسترش تمدن ایرانی - اسلامی

مقدمه

از ابتدای قرن سوم تا نیمه قرن پنجم هجری، ایرانیان سلسله حکومت‌هایی تشکیل دادند و تمدن ایرانی - اسلامی به اوج گسترش و شکوفایی رسید.

سلسله‌های ایرانی مسلمان

بحث و گفت و گو

نخستین سلسله مسلمان ایرانی در خراسان شکل گرفت، با توجه به مطالب درس‌های قبلی درباره جایگاه و اهمیت خراسان و نقشی که خراسانیان در تحولات سیاسی قلمرو خلافت داشتند، بحث و گفت و گو کنید.

الف) زمینه‌های تأسیس

- * فعالیت‌ها و مبارزات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایرانیان در دو قرن نخست هجری.
- * واگذاری حکومت خراسان به طاهر از طرف مأمون و موروثی شدن حکومت در خاندان او.
- * افول قدرت عباسیان و شکل‌گیری سلسله‌های صفاریان، سامانیان، علویان طبرستان، زیاریان و آل بویه.

ب) خاستگاه اجتماعی و جغرافیایی

طاهریان: از خاندان‌های کهن دهقانی // منطقه ماوراءالنهر و خراسان.

علویان طبرستان: سادات علوی شیعه مذهب // طبرستان.

صفاریان: مردم عادی (رویگرزاده) شرکت در گروه عیاران // از دهی به نام قرنین در سیستان.

آل بویه: شغل صیادی (مردم عادی) // از اهالی دیلم.

فکر کنیم و پاسخ دهیم

نسب بیشتر سلسله‌های ایرانی از جمله طاهریان، صفاریان، سامانیان، زیاریان و آل بویه را به یکی از شاهان یا سرداران ایرانی دوره ساسانی رسانده‌اند. به نظر شما دلیل این نسب‌سازی چه بوده است؟

پ) شیوه کسب قدرت

طاهریان و سامانیان: رسیدن به حکومت و انتقال قدرت از امیری به امیر دیگر با فرمان و تأیید خلیفه عباسی.

صفاریان (یعقوب لیث)، علویان طبرستان (حسن بن زید) آل بویه و آل زیار بدون اجازه و تأیید خلیفه عباسی.

بررسی شواهد و مدارک

متن مندرج در فعالیت ۲ (ص ۹۲) را بخوانید و بگویید چه دلالتی بر شیوه کسب قدرت توسط یعقوب لیث صفاری دارد؟

ت) روابط با خلیفه عباسی

ظاهریان و سامانیان: اظهار اطاعت ظاهری نسبت به خلیفه عباسی برای کسب مشروعیت در نظر عامه مردم.
علویان طبرستان: امیران شیعه مذهب این سلسله خودشان مدعی خلافت بودند و عباسیان را غاصب خلافت می شمردند و روابط خصمانه ای با آنان داشتند.

صفاریان: دارای فراز و نشیب// گاهی خصمانه و گاهی اظهار اطاعت به خلیفه عباسی.

زبیریان: دارای فراز و نشیب// مرداوید در اندیشه فتح بغداد// اظهار اطاعت جانشینانش نسبت به خلیفه عباسی.

آل بویه: تصرف بغداد توسط احمد// عزل و نصب خلیفه به مدت یک قرن به میل آل بویه با حفظ حرمت خلافت.

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما چرا امیران آل بویه پس از فتح بغداد، خلافت عباسی را از بین نبردند؟

ث) آثار و پیامدها

سیاسی - اجتماعی: کاهش و زوال تدریجی سلطه سیاسی - نظامی خلفای عباسی بر ایران// حاکم شدن آرامش نسبی بر جامعه و کاسته شدن از آشوب ها و جنبش های سیاسی، اجتماعی و مذهبی؛ به دلیل این که اداره امور مناطق مختلف کشور در اختیار کارگزاران ایرانی قرار گرفت.

اقتصادی: رشد چشمگیر تجارت و صنعت// گسترش شهرنشینی// رونق فعالیت های اقتصادی.

مذهبی: شتاب بیشتر روند گرایش مردم ایران به اسلام// گسترش مذهب تشیع در دوره علویان طبرستان و آل بویه.

نکته مهم: برقرار شدن آرامش و امنیت نسبی، قرار گرفتن زمام کارها به دست امیران و وزیران با تدبیر و علاقه مند به آبادانی و استقرار نظام دیوانی منظم و منسجم از جمله عوامل رشد شهرنشینی در دوره سامانیان و آل بویه بود.

فرهنگ و تمدن

الف) زبان فارسی

تأسیس حکومت های ایرانی: سرآغاز توجه و حمایت رسمی از زبان فارسی// اوج زبان و ادب فارسی در عصر سامانیان// رودکی پدر شعر فارسی: دوره سامانی// فردوسی سرودن شاهنامه را در اواخر آن دوره شروع کرد.

ب) علم و آموزش: مساجد مهم ترین مراکز آموزشی// به وجود آمدن تدریجی مدارس در شهرهای بزرگ.

<https://t.me/arastarihk> - <https://t.me/tarikhimcansahar>

۱- معارف اسلامی: اهتمام ایرانیان به علوم قرآنی، حدیث، فقه و کلام.

۲- فلسفه: فارابی (معلم دوم)، پایه گذاری فلسفه مشایی (تلفیقی از جهان بینی اسلام و فلسفه ارسطویی و نوافلاطونی)،

ابوعلی سینا: فلسفه مشایی را به اوج رسانید. کتاب شفا (فلسفه، علوم طبیعی و ریاضی) دانشنامه علایی (یک دوره فلسفه به زبان فارسی).

۳- ریاضیات و نجوم: ابوریحان بیرونی؛ ابزارها و روش های ابداعی برای تعیین طول و عرض جغرافیایی .

۴- پزشکی و دارو سازی: انتقال دانش پزشکی ایران از طریق مدرسه جندی شاپور به دوره اسلامی.

محمد بن زکریای رازی؛ کاشف الکحل و جوهر گوگرد (اسید سولفوریک) // ابن سینا؛ کتاب قانون در اروپا تا چندین قرن منبع و مرجع مهم پزشکی بود.

۵- سایر علوم و فنون: تاریخ، جغرافیا، فیزیک، شیمی، حفر قنات و ساخت ادوات جنگی.

پ) توسعه دریانوردی و تجارت دریایی: گسترش تجارت دریایی با هندوستان، چین، جنوب شرقی آسیا و حوزة شرق آفریقا // راه یافتن اسلام به سرزمین های یاد شده توسط بازرگانان و دریانوردان ایرانی // بندر سیراف یکی از مراکز مهم مبادلات اقتصادی منطقه ای و جهانی.

تکلیف جلسه آینده:

با استفاده از منابعی که دبیر معرفی می کند، درباره موقعیت اجتماعی عیاران و شیوه فعالیت آنان در قرون نخستین هجری مطالبی را تهیه و به کلاس ارائه دهید.

پرسش های نمونه

- ۱) زمینه های سیاسی و اجتماعی شکل گیری حکومت های ایرانی را در سده های سوم و چهارم هجری توضیح دهید.
- ۲) حکومت های طاهریان و سامانیان را با سلسله های صفاریان و آل بویه از نظر نحوه به قدرت رسیدن و نوع رابطه با خلافت عباسی مقایسه کنید.
- ۳) پیامدهای سیاسی و اجتماعی شکل گیری حکومت های ایرانی در سده سوم تا پنجم هجری را تجزیه و تحلیل نمایید.
- ۴) نقش سلسله های ایرانی را در شکوفایی علوم و معارف اسلامی در سده سوم تا پنجم هجری شرح دهید.
- ۵) منابع تاریخی که در این درس مورد استناد قرار گرفته است، فهرست نمایید.

اخر
پایان

تهیه و تنظیم: گروه تاریخ آموزان اهر

کانالهای اجتماعی: آذربایجان شرقی - اهر - گروه تاریخ آموزان اهر
<https://t.me/arastarihk> - <https://t.me/tarikhamsanahar>